

# Hoivamenojen hillitty kasvu

MATTI VIRTANEN

Pekka Parkkisen tuore tutkimus terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelumenojen kehitysvaihtoehtoista vuoteen 2050 saakka (VATT 326/2004) vahvistaa sitä kuvaa, joka syntyy Marja Vaaraman ja Päivi Voutilaisen aiemmista vanhuspalvelujen kehityksen skenaarioista (YP 4/02): vaikka menot kasvavat tasaisesti 2040-luvulle saakka, mihinkään paniikkiin ei ole aihetta. Hoivamenojen kasvun syinä ovat väestön ikääntyminen ja vanhusväestön kasvu, mutta vanhushuollon menopaineita tulevat tasaamaan laitospalveluun myöhentyminen, hoivatyön järjeittäminen sekä vanhuusmenojen sisäisen peittävyyskasvu.

Terveydenhuollossa ja sosiaalipalveluissa oli henkilökuntaa vuonna 2002 kaikkiaan 334 000. Jos mikään ei jatkossa muuttuisi eli jos laitospalvelu ei siirtyisi eteenpäin eikä työn tuottavuus kasvaisi, hoivapalveluissa tarvittaisiin Parkkisen arvion mukaan aikanaan enimmillään 463 000 työntekijää.

Mutta vanhuuden laitospalvelu näyttää sekä Parkkisen että Vaaraman ja Voutilaisen kehitetyn tutkimustiedon perusteella siirtyvän elämänsä aikana eteenpäin keskimääräisen eliniän pidentyessä. Ihmiset kykenevät huolehtimaan itsestään kotona keskimäärin entistä pidempään ja tulevat jatkuvan ulkoisen avun ja hoidon tarpeeseen eli laitospalveluun entistä myöhemmin. Koska Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan elinajanodote pitenee yhden vuoden jokaisella tulevalla vuosikymmenellä, Parkkinen olettaa laskelmissaan, että laitospalveluun keskimääräinen alku myöhentyy samaan tahtiin eli kolme vuotta 30 vuodessa.

Jos keskimääräinen laitospalvelu siirtyy Parkkisen olettamalla tavalla, henkilöstön kasvuarvio jäisi olennaisesti pienemmäksi nykytilanteesta eteenpäin projisoituun verrattuna. Suurimmillaan eli 2030-luvulla alalla olisi tällöin 387 000 työntekijää.

Jos lisäksi työn tuottavuus hoiva- ja hoivapalveluissa kasvaa jatkossakin puoli prosenttia vuosittain, henkilöstön ennakoitu kasvu sulaisi Parkkisen mukaan lähes kokonaan pois, eli alalla pärjättäisiin kutakuinkin nykyisellä työvoimalla.

Teollisessa yhteiskunnassa on totuttu siihen, että työn tuottavuus kasvaa koko ajan. Vuodesta 1917 vuoteen 2002 työn tuottavuus on Suomessa kasvanut keskimäärin 2,7 prosenttia vuodessa, mikä merkitsee, että maan itsenäisyyden aikana työn tuottavuus on kymmenkertaistunut. Koneistamisen, automaation ja työn rationalisoinnin avulla kansantalous kykenee nyt tuottamaan kymmenen kertaa enemmän kuin vajaa sata vuotta sitten – siis puuta, paperia, viljaa, voita, lihaa, vaatteita, terästä, taloja, kodinkoneita jne. Suurin suhteellinen tuottavuuden kasvu on tapahtunut maataloudessa: vielä 1950-luvulla kaksi kolmasosa suomalaisista oli maatalouden palveluksessa.

Onko ihmistyön tuottavuus kasvanut samalla tavalla terveyst- ja sosiaalipalveluissa? Ei, koska niissä työtä ei voi samalla tavalla osittaa, koneistaa ja automatisoida kuin teollisessa tavarantuotannossa. Silti myös hoivatyössä työn tuottavuus kasvoi Parkkisen mukaan vuodesta 1975 vuoteen 2002 keskimäärin 0,5 prosenttia vuodessa. Kuinka suuri osa hoivatyön tuottavuuden kasvusta on peräisin ns. hiostamisesta ja kuinka suuri osa työn järjeittämisen ja organisoimisen lisääntymisestä, on vaikea sanoa. Vaikka hoivatyön ytimen muodostaa välitön

palvelu, jonka laatu vaatii mieluummin enemmän kuin vähemmän ihmistyötä, voidaan hoivatyön järjestämistä ja kohdentamista periaatteessa ja myös käytännössä järjeistää monin tavoin myös positiivisesti.

Parkkisen laskelmat koskevat hoiva-alaa kokonaisuudessaan. Vaarama ja Voutilainen esittävät omassa skenaariossaan tavan, jolla positiivista järjeistämistä vanhushuollossa voitaisiin jatkossa toteuttaa – ja joka mahdollistaisi hoivatyön tuottavuuden jonkinasteisen kasvun jatkumisen. Perusajatuksena on vanhusten laitoshoidon tulon siirtäminen mahdollisimman myöhäiseen vaiheeseen. Ensinnäkin se edellyttää kodinhoitoavun tehostamista ja monenlaisten uusien palvelumuotojen kehittämistä, jotta ihmiset voivat selviytyä mahdollisimman pitkään kotona. Toiseksi se edellyttää nykyisen terveyskeskusten pitkäaikaishoidon ja vanhainkotien korvaamista kodinomaisella hoidolla joko tehostetussa palveluasumisessa tai hoivakodeissa. Terveyskeskuksia tarvitaan jatkossa ikääntyneiden akuuttiin sairaanhoitoon ja kuntoutukseen. Tehostetussa palveluasumisessa ja hoivakodeissa henkilöstön tarve pikemmin kasvaa kuin vähenee, mutta kokonaistyön tuottavuus saattaisi kasvaa sitä kautta, että laitospäivien loppuhoidon jaksot lyhenevät.

Vaaraman ja Voutilaisen perusajatus kytkee vanhustyön tuottavuuden kasvun ikääntyvien itsenäisen selviytymisen pitkittämiseen ja laitospäivien alun myöhentämiseen. Tässä avautuu myös vanhushuollon ”koneistamiselle” paikka: uuden tietoteknologian avulla on mahdollista ja toivottavaa kehittää monenlaisia kotona asuvien etähoidon ja turvallisuuden lisäämisen tekniikoita. ”Hoiva-Nokialle” on sosiaalinen tilaus.

Kolmas ja tällä hetkellä ehkä sumeina hoivamenojen kasvua jarruttava mekanismi sisältyy seuraavaan Pekka Parkkisen raportin kohtaan:

”Eläkemenoilla rahoitetaan hoivapalvelujakin, joten eläkemenojen ja hoiva- ja hoivapalvelumenojen summa ei ole ihannemittari kansakunnan ’vanhuusmenotaakalle’.”

Pysyvään julkiseen laitoshoidon sijoitetulta vanhukselta otetaan nykyisin hoitomaksuna 80 prosenttia hänen eläkkeestään ja muista tuloistaan. Tällä hetkellä pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevien eläkkeet ovat keskimäärin pieniä, koska ne ovat joko pelkkiä kansaneläkkeitä tai vain lyhyeltä ajalta kertyneitä työeläkkeitä. Vuosikymmenen tai kahden kuluessa laitospäivänsä tulevilla alkaa olla täydet työeläkkeet, jotka menevät siis lähes kokonaan laitoksille hoitomaksuna. Vanhukset rahoittavat tulevaisuudessa loppuajan laitoshoidonsa yhä enemmän siis itse. Onko kukaan arvioinut, kuinka suuren osan tämä tulee kattamaan vanhushuollon bruttomenoista?

Se, että vanhuksen eläkkeestä viedään 80 prosenttia laitoshoidon asiakasmaksuna, voi äkiseltään tuntua hyvinvointivaltion logiikan kannalta epäoikeudenmukaiselta. Timo Karjalainen on (YP 2/03) asettanut kysymyksen uudella tavalla. Jos huono-onninen kansalainen kuolee 65-vuotiaana ansaittuaan 60 prosentin työeläkkeen, hän menettää keskimäärin kymmenen vuoden eläketulon verran hänelle ”kuuluvaa” rahaa ja samalla julkiseen vanhushuoltoon uhraamiaan verorahoja. Pitkään elävä kansalainen taas saa huono-onniseen verrattuna tuplavoiton. Ensinnäkin hän saa nauttia pitkään kestävästä eläkkeestä, joka on osittain peräisin nuorempina kuolleiden menettämistä rahoista. Toiseksi hän saa laitospäivänsä verovaroin rahoitettua pysyväishoitoa, josta nuorempina kuolleet myös ovat rahoittaneet osan.

Kaikkien yhtäläisesti ja vakuutusnomaisesti rahoittaman vanhuusturvan etuudet kohdentuvat siis epätasaisesti, koska yksilöiden elinikä vaihtelee. Siksi Karjalaisen logiikan valossa on oikeudenmukaista, että pitkään elävät rahoittavat omaa laitospäivähoitoaan omista eläkkeistään.